

הרב יוסף כרמל

ראש הכולל

קשר רשעים אינו מן המניין

כי כה אמר ה' אלי כחזקת היד ויסרני מלכת בדרך העם הזה לאמר. לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר ואת מוראו לא תיראו ולא תעריצו. את ה' צבאות אתו תקדישו והוא מוראכם והוא מערצכם. והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל, לפח ולמוקש ליושב ירושלים. וכשלו בם רבים ונפלו ונשברו ונוקשו ונלכדו.

(ישעיהו ח, יא-טו³⁸³)

פסוקים אלה נדרשו רבות, החל מתקופת חז"ל ועד לימינו אלה. ואף על פי כן, נראה שעדיין השאירו לנו הראשונים והאחרונים בקעה להתגדר בה, הן בהבנת הרקע לנבואה לשעה והן בהשלכתה לדורות.

אם נצא לדרכנו בהתבסס על הנחת היסוד כי ספר ישעיהו מסודר מאוד מבחינה כרונולוגית, הרי שפסוקים אלה עוסקים בתקופת אחז³⁸⁴. חז"ל במסכת סנהדרין (כו.) דורשים את הפסוקים האלה כך:

מאי קשר רשעים? שבנא הוה דריש בתליטר רבוותא, חזקיה הוה דריש בחד סר רבוותא. כי אתא סנחריב וצר עלה דירושלים, כתב שבנא פתקא, שדא בגירא: "שבנא וסיעתו השלימו, חזקיה וסיעתו לא השלימו", שנאמר "כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם על יתר" (תהלים יא, ב). הוה קא מסתפי חזקיה, אמר דילמא חס ושלום נטיה דעתיא דקודשא בריך הוא בתר רובא, כיון דרובא מימסרי – אינהו נמי מימסרי. בא נביא ואמר לו: "לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר". כלומר, קשר רשעים הוא, וקשר רשעים אינו מן המניין.

על פי מדרש זה, הפסוקים נדרשים על תקופת חזקיהו, בהקשר לוויכוח שהיה בין המלך חזקיהו לבין שבנא^{385 386 387 388}.

רש"י בפירושו לישעיהו, בעקבות חז"ל, מסביר גם הוא את פסוקים יא-יב בהקשר לתקופת חזקיהו:

"ויסרני מלכת וגו'" – הוזהירני שלא להיות בעצת שבנא הסופר וסיעתו, שנקשרו למרוד על חזקיהו כמו שמפורש (סנהדרין כו.). ויש רמז בספר הזה לקמן "לך בא אל הסוכן וגו'" (כב, טו).

"ויסרני" – כמו וליסרני.

"לא תאמרון קשר" – אתם סיעתו של חזקיהו אע"פ שאתם³⁸⁹ מועטים מסיעת שבנא לא תאמרו אחרי רבים להטות.

"לכל אשר יאמר העם הזה" – שעם שבנא לפי שהוא קשר רשעים ואינו מן המניין וכן בקשר של עשרת השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים³⁹⁰.

לעומתו, הרד"ק מסביר פסוקים אלה בהקשר למצור שהטילו על ירושלים פקח בן רמליהו מלך ישראל ורצין מלך ארם (המאורע משמש

³⁸³ מכאן ואילך מתייחסים כל הציונים לספר ישעיהו, אלא אם צוין אחרת. הפסוקים שמצוטטים בראש המאמר לא יצוינו בהמשכו.

³⁸⁴ פרקים א-ו – תקופת עזויה; פרקים ז-יב (יד) – תקופת אחז; יג-כג – פרקי המשאות (ספר נבואות הגויים, למעט פרק כב); כד-לט – תקופת חזקיה; מ-סו – תקופת מנשה. בשאלה היכן נמצאים פרקי תקופת יותם לא נדון במאמר זה. ההנחה שפרק ח עוסק בתקופת אחז מתבססת גם על כך שאחז נזכר במפורש בפרק ז, בפס' א, ג, ו-יב. אשתו נזכרת (ע"פ הרד"ק) בפרק ז פס' יד, עם בנו עמנואל, הנזכר שוב בפרק ח פס' ח. בפרק ח נזכר גם אוריה הכהן, ששירת בתקופת אחז [ע"פ מ"ב טז, י, טו-טז. גלות דמשק, שבטי הצפון ושבטי עבר הירדן, הנזכרת גם היא או לפחות נרמזת ב-ז, ח; ח, ד ו-כג, אירעה בתקופת אחז (עייני רש"י ורד"ק ח, כג)].

³⁸⁵ שבנא ניסה להיכנע לאשורים בזמן מצור סנחריב על ירושלים, ולהבטיח בכך גם את ביסוס שלטונו לאחר הדחת חזקיהו בתמיכה אשורית.

³⁸⁶ עייני שם בגמרא בדרשת חז"ל לישעיה כב, טו-טז.

³⁸⁷ שבנא בוודאי שייך לתקופת חזקיהו, גם בגלל אזכורו ב-כב, טו ואילך, ובעיקר בגלל אזכורו ב-לו, ג ואילך.

³⁸⁸ רמז עבה לשאיפותיו הפוליטיות של שבנא אפשר למצוא בישעיהו כב, טז (עיי"ש ברש"י ורד"ק).

³⁸⁹ עפ"י נוסח מקראות גדולות הכתר, הוצ' אוני' בר אילן (תשנו), להלן מ"ג הכתר.

³⁹⁰ גם זה במקביל לימי חזקיהו, בימי הושע בן אלה (מ"ב יז, ד).

כתפאורה לנבואת ישעיהו בפרקים אלה³⁹¹, ומהווה מאורע מרכזי בחיי אחז^{392 393}:

"ואת מוראו לא תראו" – מה שהם יראים והם רצין ופקח "לא תראו" אותם "ולא תעריצו"³⁹⁴ – לא תתנו אתם בלבבכם ובפיכם העריצות והכח כמו שהעם הזה עושה, כי אין להם כח אם לא ירצה האל³⁹⁵.

לעומת זאת, כאשר מגיע רש"י לפסוקים יד-טו, הוא מסביר אותם על שתי התקופות גם יחד:

"והיה למקדש" – אותה עצה שיעץ שבנא ושיעץ פקח להשבית מלכות בית דוד יהיה לזימון³⁹⁶ פורענות לבא עליהם כמו "התקדשו למחר" (יהושע ג, ה).

"לשני בתי ישראל" – שבאו להיות לפח ולמוקש ליושבי ירושלים ומי הם שני הבתים פקח בן רמליהו וסיעתו ושבנא וסיעתו.

"וכשלו במ רבים" – ואותן האבנים יכשלו אלו וסיעתם שניהם יפלו ביד שונאיהם פקח נהרג שהרגו הושע וי' השבטים נפלו ביד סנחריב ושבנא יצא מירושלים כשעלה סנחריב מעליה לילך על תרהקה מלך כוש שטף שבנא וסיעתו והלך לו.

בפירוש הביטויים "והיה למקדש" מצאנו מחלוקת מעניינת:

"והיה": רש"י – העצה; רד"ק – הקב"ה³⁹⁷; אבן עזרא – מלך אשור.

"למקדש": רש"י – כמובא לעיל פירושו, "זימון לפורענות"³⁹⁸; רד"ק – הוא ארמון ומקום משגב שישגב אדם בו, כמו "כי מקדש מלך הוא" (עמוס ז, יג); ר"י קרא – הוא שם דבר, כלומר לקדושה; ר"א מבלגנצי – לירא אותו, כעניין "ומקדשי תיראו" (ויקרא יט, ל³⁹⁹).

יתרון פירושהם של ר"י קרא ושל ר"א מבלגנצי הוא באי הוצאתו של הביטוי מפרוטו.

המשך הפסוקים יד ו-טו טעון בירור גם הוא, מכמה בחינות:

א. מה פשר החזרה המרובעת על המכשולים השונים וההכשלות במ, "ונפלו ונשברו ונוקשו ונלכדו"?

ב. מיהם "שני בתי ישראל"?

ג. מיהם "יושב ירושלים"?

ד. מיהם ה"רבים"?

לפי רש"י, החזרה היא סגנונית בלבד, ו"אבן נגף" ו"צור מכשול" – היינו הך. רש"י אינו מסביר את החזרה המרובעת.

"שני בתי ישראל", לשיטתו, הם פקח בן רמליהו ושבנא וסיעתו, וה"רבים" הם פקח שנהרג בידי הושע בן אלה, עשרת השבטים שנפלו בידי סנחריב⁴⁰⁰ ושבנא שיצא מירושלים⁴⁰¹. והם שיהיו לפח ולמוקש ליושב ירושלים.

ושוב קשה, לשיטתו, עירוב התקופות. ועוד קשה, כיצד מכנה הכתוב את שבנא וסיעתו "בית ישראל", והרי הוא מיהודה?

גם לרד"ק אין הסבר לחזרה המרובעת. לדעתו, שני בתי ישראל הם האחד שתומך בבית דוד, והם ישגבו במבצר (במקדש), והשני שמואס במלכות בית דוד (כנראה סיעת "בן טבאל") ובוחר במלכות בן רמליהו⁴⁰². ה"רבים" לפי הרד"ק הם המורדים החושבים להימלט במרדם, והם יפלו בתוך המוקש ויילכדו.

³⁹¹ ז, א-ב; ה-ו

³⁹² מ"ב טז, ה-ט. דהיי"ב כח, ה; טז.

³⁹³ וב"ויש מפרשים" מביא הוא גם את פירוש חז"ל.

³⁹⁴ נוסח מ"ג הכתר.

³⁹⁵ בדרכו של הרד"ק הלכו גם הראב"ע ור"י קרא. לעומת זאת, ר"י מטראני ור"י כספי פירשו כחז"ל ורש"י.

³⁹⁶ נוסח מ"ג הכתר.

³⁹⁷ וכן פירשו ר"י כספי, ר"א מבלגנצי ור"י קרא.

³⁹⁸ כן הסביר ר"י מטראני.

³⁹⁹ וכן שם, כו:

⁴⁰⁰ לרש"י (בעקבות חז"ל) סנחריב הוא שם כללי לכל מלכי אשור, ולכן הוא משתמש בשם זה, אע"פ שגם בתנ"ך מפורש שתגלת פלנר שלמנאסר (וסרגון) הם שהגלו את עשרת השבטים (עי' סנהדרין צד. וכן ברכות כח. בעניין יהודה גר עמוני).

⁴⁰¹ עי' במסופר על סופו, סנהדרין כו:

⁴⁰² הרד"ק מביא את תרגום יונתן כפירוש שני.

הדוחק בפירושו הוא שעל פי הפשט, וגם על פי הטעמים, שני בתי ישראל הם אלה שייכשלו ויינקשו, ואילו לפיו, אחד משני הבתים הוא קבוצה חיובית שתישגב. עוד קשה: מדוע הכתוב מכנה את אנשי יהודה "בית ישראל"? ויותר קשה, שהרי לפירושו בסיפא הם מכונים "יושב ירושלים".

ר"י קרא, שרצה להינצל מקשיים אלה, מסביר את הביטוי "שני בתי ישראל" כמתייחס לפקח בן רמליהו ולהושע בן אלה, ואז הוא נופל בפח של פירוש פסוק אחד כפשוטו על שתי תקופות. עוד קשה, שלא מצינו שהושע בן אלה ביקש להיות פח או מוקש ליושב ירושלים⁴⁰³.

על כן ננסה להסביר פסוקים אלה בדרך שתכלול בתוכה גם את פירוש חז"ל ורש"י וגם את כיוונו של הרד"ק, דרך שתשפוך אור על המאורעות ותוביל לענ"ד גם להבנת משמעות הדברים גם לדורות.

בפרקים אלה בספר ישעיהו מופיע הנביא כמדריך רוחני בשעת משבר חמור, הן מבחינה פוליטית והן מבחינה צבאית.

אחז, הרשע מבחינה רוחנית⁴⁰⁴ והחלש מבחינה פוליטית וצבאית⁴⁰⁵, מוצא עצמו מוכה וחבול, נצור בתוך ירושלים. מבחוץ צרים עליו רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל. גם בתוך ירושלים מצבו קשה, בגלל האופוזיציה החזקה בהנהגת בן טבאל. שני הכוחות שפעלו נגדו כאחד סיכנו את המשך כהונתו כמלך ואת המשך מלכות בית דוד.

הבעיה הפוליטית מספר אחת שעמדה על הפרק באותה תקופה היתה היחס להתעוררות האימפריה האשורית החדשה. התעוררות זו באה לידי ביטוי בתנ"ך בתיאור כיבושיו של תגלת פלנר⁴⁰⁶.

אחז נוקט בדרך של כניעה לאשור, גם תמורת תשלום מס כבד⁴⁰⁷ וקבלת עולם מבחינה רוחנית⁴⁰⁸. לעומתו, בן טבאל בירושלים מייצג, כנראה, את התביעה שלא להיכנע. הוא דורש לשמור על העצמאות, להילחם בכל מחיר ולהצטרף לקואליציה הארמית בראשות רצין. מן הסתם ניסה כל צד לגייס את המומחים הצבאיים הפוליטיים והרוחניים לצדו, השתמש בכל נימוק שיחזק את דעתו, וכרגיל במקרים מסוג זה גם לא בחל בשימוש בדמגוגיה. סביר גם להניח, שכל צד האשים את הצד שכנגד בבוגדנות ובהעדפת שיקולים זרים על פני טובת העם. אלה קראו לחבריהם "תבוסתנים" ואלה כינו את העומדים מעבר "לאומנים". כל צד טען שרק המועמד שלו לשלטון יציע את האומה לעתיד בטוח יותר.

גם בממלכת ישראל עצמה התרוצצו שתי הגישות ונאבקו זו בזו. נראה שאנשי הגלעד היו בעלי אוריינטציה ארמית⁴⁰⁹, ונטו לנסות ולהילחם באשור המתעוררת, ואילו אנשי השומרון נטו יותר להיכנע לאשורים.

המאבק בין שתי הגישות היה ללא פשרות, והוא כנראה הסיבה לשרשרת הרציחות הפוליטיות של מנהיגי ממלכת ישראל בתקופה זו:

זכריה בנו של ירבעם השני, אשר נלחם בארמים והצליח להרחיב את ממלכת ישראל על חשבון ארם⁴¹⁰, על פי נבואת יונה בן אמית הנביא אשר מגת החפר⁴¹¹ נרצח בידי שלם בן יבש (כנראה מאנשי יבש גלעד), שקשר עליו והכהו קבל עם⁴¹².

חודש לאחר מכן מכה מנחם בן גדי מתרצה (כנראה איש השומרון) את שלם⁴¹³, ומשתלט בכוח גיבורי החיל⁴¹⁴ אנשי צבאו על ממלכת ישראל. שלטונו החזיק מעמד רק בחסות אשורית, שנקנתה בכסף רב⁴¹⁵.

מנחם מדכא ביד ברזל אכזרית כל ניסיון לפעול כנגד שלטונו, ואפילו כל ביטוי של אי הכרה בסמכותו⁴¹⁶. את המסים הכבדים שנאלץ

⁴⁰³ להיפך, חז"ל דרשו שהושע ביטל את המשמרות שמנעו את העלייה לרגל.

⁴⁰⁴ מ"ב טז, ב-ד; י-יז; דהי"ב כח, ב-ד; כב-כה; ישעיה ז, יג.

⁴⁰⁵ מ"ב טז, ה-ז; דהי"ב כח, ה-ח; יז-כא.

⁴⁰⁶ מ"ב טו, יט-כט; טז, ט; ישעיהו י, ז-י; יג-יד; דהי"א ה, ו.

⁴⁰⁷ מ"ב טז, ח (וכנראה גם יז). על המשמעות הרוחנית אין כאן המקום להאריך. עיין גם פסחים קיט.

⁴⁰⁸ שם טז, ח ואילך. עי' עוד סנהדרין קג: וירושלמי שם, פ"ה ה"ב.

⁴⁰⁹ מן הסתם היתה השפעה גם לשכנות הגיאוגרפית.

⁴¹⁰ מ"ב יד, כה-כח.

⁴¹¹ עי' גם עמוס ו, יג-יד.

⁴¹² מ"ב טו, ט.

⁴¹³ שם, שם יד.

⁴¹⁴ שם, שם כ.

⁴¹⁵ שם, שם יט.

⁴¹⁶ שם, שם טז.

לגבות כדי לשלם לאשורים תמורת הבטחת המשך שלטונו הוא גובה מן העם באמצעות כידוני קציניו⁴¹⁷. הקצין הבכיר⁴¹⁸, פקח בן רמליה, מנצל את המחלוקת בעם ואת ההתמרמרות ומצליח כנראה להקים ממלכה עצמאית או חצי עצמאית בגלעד, בחסות ארמית, כבר בימיו של מנחם⁴¹⁹. לאחר מותו של מנחם רוצח פקח את פקחיה בן מנחם בסיוע הגלעדים⁴²⁰ ומולך תחתיו.

חז"ל בירושלמי (הוריות פ"ג ה"ב) ואחר-כך גם הרמב"ם להלכה (גזלה ואבדה, פרק ה הל' יח), מבקרים בצורה חמורה שלטון מסוג זה של "גנרלים" המולכים בכוח חרבם או בחסות כידונים של צבא זר על בני עמם, ומכנים את כל המלכים שלאחר בית יהוא ליסטים. כוונתם, כמובן, לכל המלכים שלא ביקשו את הסכמת העם, אלא תפסו את השלטון במהפכה צבאית או לאחר רצח פוליטי, כמתואר לעיל.

מצב נורא זה של "איש את רעהו חיים בלעו" בניסיונות לתפוס את השלטון בדרך לא חוקית מתואר גם בפרקים אלה בספר ישעיהו (ט, כ):

ויהי העם כמאכלת אש, איש אל אחיו לא יחמלו. ויגזר על ימין וירעב ויאכל על שמאל ולא שבעו, איש בשר זרועו יאכלו. מנשה את אפרים ואפרים את מנשה יחדיו מה על יהודה"

וגם בדברי גדול נביאי התקופה⁴²¹, הושע (ו, ח-ט):

גלעד קרית פעלי און עקבה מדם וכחכי איש גדודים... דרך ירצחו שכמה

ויכוח כפול זה של שתי הסיעות ביהודה: סיעת אחז מול סיעת בן טבאל, ושתי הסיעות בישראל: סיעת מנחם מול סיעת פקח, חזר על עצמו שוב בתקופת חזקיהו, והפעם, מכורח הנסיבות, רק בממלכת יהודה⁴²².

חזקיהו תמך במאבק כנגד אשור גם על ידי גיוס בכוח של הממלכות הקטנות באזור והחלפת המנהיגים מבין אלה שלא הסכימו עם דרכו⁴²³. חזקיהו תמך במרד למרות שהדבר חייב הסתמכות על מצרים וסוסיה⁴²⁴. לעומתו התייצב שבנא, שתמך בכניעה לאשורים גם במחיר שיתוף פעולה עם האויב תוך כדי המלחמה⁴²⁵.

כיון שבהכרעות פוליטיות⁴²⁶ והלכתיות⁴²⁷ יש ללכת אחר הרוב, מצא עצמו ישעיהו במצב קשה כאשר נדרש לצאת כנגדו, להדריך את המלכים ולנסות לשכנע את העם ללכת בדרך אחרת.

הדבר לא היה פשוט לישעיהו, ורק הכרעה אלקית חד-משמעית:

כי כה אמר ה' אלי בחזקת היד ויסרני מלכת בדרך העם הזה...

היא שנתנה לישעיהו את העוז, באופן חד-פעמי, להכריז על הרוב כ"קשר רשעים שאינו מן המניין". ברור שללא אותה נבואה יוצאת דופן, אם ישעיהו היה צריך להביע עמדה על פי מה שמכונה בימינו "דעת תורה", היה מכריע "אחרי רבים להטת"⁴²⁸.

בשני מקרים יוצאי דופן אלה נצטוו ישעיהו מפי הגבורה לתבוע מן השלטון לנקוט עמדה מיוחדת בימי אחז, "השמר והשקט" (ז, ד). אל תפעל, כשם שהשמרים יושבים בשקט בתחתית החבית ובכך מבטיחים את איכות היין, כך גם אתה אל תנקוט עמדה פעילה, תן לקב"ה לסדר את העניינים.

בוזה הוא מסתמך על קודמו, עמוס⁴²⁹, שנתנבא (ישעיהו ז, ט-ז):

כה אמר ה' אלקים: לא תקום ולא תהיה. כי ראש ארם דמשק וראש דמשק רצון, ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים

⁴¹⁷ שם, שם כ. צבא כגוף גובה מסים מצוי כתופעה המיוחדת לשלטון שאינו נהנה מתמיכת העם.

⁴¹⁸ שם, שם כה.

⁴¹⁹ עיין אנציקלופדיה מקראית, ערך פקח, כרך ו עמ' 538.

⁴²⁰ שם, שם כה.

⁴²¹ פסחים פז.

⁴²² שהרי ממלכת ישראל גלתה בשנת שש לחזקיהו.

⁴²³ עיין מ"ב יח, ח. צריך לשים לב למיקום האתנחתא בפסוק ז. עי' גם אנצ' מקראית ערך חזקיה, כרך ג עמ' 96-97.

⁴²⁴ עיין כדוגמא ישעיהו ל, ב-ד.

⁴²⁵ עיין סנהדרין כו.

⁴²⁶ עיין רשב"ם ב"ב, נד: ד"ה והאמר שמואל; רמב"ם, שם, ובעיקר בפרשנותו שם לדברי הגמרא, מגילה יד: ואכמ"ל.

⁴²⁷ בפשטות הלך אחר הרוב, שו"ע חו"מ, סי' כה סע' ב. המקרים שבהם אין הולכים אחר הרוב הם הטעונים הסבר מיוחד, ואכמ"ל.

⁴²⁸ שמות כג, ב

⁴²⁹ הערת עורך: נבואה זו מופיעה בספר ישעיהו אך מיוחסת לעמוס, בהתאם לתיארוך "בעוד ששים וחמש שנה", שאינו תואם כלל את תקופת אחז.

מעם וראש אפרים שומרון... לא תאמנו.

סיעתו של ישעיהו היתה מיעוט קטן, כאשר הרוב המוחלט שהתווכח בינו לבינו למי הרוב הסכים פה אחד כנגד סיעת ישעיהו הקטנה. ישעיהו נקט בגישת "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון"⁴³⁰. לעומתו, חזקיהו האקטיביסט דרש עצמאות בכל מחיר, וניסה לארגן בכוח זרועו את עמי האזור למרד באשורים. ובתוך ביתו, שבנא אשר על הבית טוען בלהט שהעתיד שיך לאשורים: מזלם הוא שמשחק להם כרגע, ועל כן אין להתגרות בהם. שבנא לא הסתפק בדרשות בלבד לפני אלפי תלמידיו, אלא נקט גם בצעדים מעשיים של שיתוף פעולה עם האויב תוך כדי המצור⁴³¹. ההכרעה בין שתי הסיעות הגדולות לא היתה פשוטה, כיוון שהפער ביניהם לא היה גדול – פער שבהחלט ניתן לסגירה בכל מערכת בחירות באמצעות הסברה ותעמולה נכונה.

מול שתי סיעות אלה, שגדולי תורה עמדו בראשם, התייצב ישעיהו והכריז: שבנא איננו צודק כי האשורים ינצחו, חזקיהו איננו צודק כי האשורים יפלו בחרב העם. ונפל אשור "בחרב לא איש וחרב לא אדם תאכלנו" (לא, ח).

אין לחזקיהו להישען על סוס מצרי ולא על רכב ופרשים, אלא על קשת ישראל, שיגן על ירושלים כצפרים עפות (ואם כך אין משמעות למצור). גם שבנא איננו צודק, ואסור להישען על המכה (ט, ג):

והיה ביום ההוא לא יוסיף עוד שאר ישראל ופליטת בית יעקב להשען... (י, ט)

כי את על סבלו ואת מטה שכמו... כיום מדין⁴³². (א, ט)

על פי הבנת חז"ל, הקושרים את שתי הפרשיות לפסוקים שלנו, נראה שגם כאן ישעיהו נקרע בין הבנתו הפשוטה שהרוב קובע לבין הצינוי האלקי, ורק "חזקת היד" היא שהדריכתו לצאת כנגד קשר הרשעים.

על פי זה יתבררו הפסוקים דבר דבור על אופניו: "והיה [הקב"ה] למקדש", או "והיה [ישעיהו, המציג מיעוט קטן] למקדש" – תתברר האמת, שהצדק עמו ודרכו היא שמקורה בקודש. לעומתו, ארבעת הסיעות: שתיים בישראל – סיעת מנחם וסיעת פקח, ושתיים ביהודה – סיעת אחז וסיעת בן טבאל.

כל הסיעות הללו ייכשלו בדרך שבה הם רוצים ללכת, ועל כן הקב"ה יהיה לאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל, ממלכות מנחם ופקח, ובדור הבא – סיעת חזקיהו וסיעת שבנא. לפח ולמוקש לשתי הסיעות בירושלים ("יושב ירושלים").

"וכשלו במ רבים" – כל ארבעת הסיעות, שהם רובא דרובא דעם ישראל;

"ונפלו, ונשברו, ונוקשו, ונלכדו" – כל אחת מן הקבוצות במכשול שלה.

⁴³⁰ שמות יד, יד

⁴³¹ על פי חז"ל.

⁴³² וביום מדין יוכו האשורים בדרך נס בשערי ירושלים.

